

עולם הבא לעל מנת שיחיה בני, ועיין שם ברש"י ותוס' ברע"ב שזהו שלא לשמה ועל מנת לקבל פרס...

אבל נראה דמכל מקום גם זה כשהכוונה רק לגרמיה, שיהיה בן עולם הבא ושיאריך ימים לעולם הבא ושיהיה לו טוב לעוה"ב, דבזה אין נפקא מינה בין פרס דעולם הזה לדעולם הבא, אבל מה שהוא עיקר עולם הבא דנהנין מזיו השכינה (ברכות יז.), דזהו לאו הנאת גרמיה, ואף בעולם הזה מי שזוכה לכך, והוא השעה אחת דתשובה ומעשים טובים בעולם הזה שיפה מכל העולם הבא (אבות פ"ד). ושכר מצוה מצוה... דזוכין לזה בשכר מצוה לבוא לתשובה ולאהבה ולדביקות – לשכר כזה יש לצפות, ומותר על מנת לקבל פרס כזה. וזהו 'לשמה' גמור, שעושה מאהבה, שרוצה לזכות על ידי זה לאהבת הש"י. ודייקא לקבל פרס לא, ולא לקבל שכר; –

ובברכות (כח סע"א) ועירובין (כח רע"ב) 'איקום מקמייהו ואקבל אגרא'. ובע"ז (יז רע"ב) 'ונכפיי' ליצרא ונקבל אגרא, ואיך אמרו בהדיא על מנת לקבל פרס. ובבבא קמא (מא: כשם שקבלתי שכר על הדרישה כך קבלתי שכר על הפרישה. ובסוטה יד.) אמשה רבינו ע"ה, כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר, ובמדרש חזית (פ"ה): טיפש אומר מה אני עמל... וחכם אומר לא שכר אני נוטל?! וברפ"ב דאבות: הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאי אתה יודע מתן שכרן של מצוות, הוי מחשב הפסד מצוה נגד שכרה, ובסוטה (כב.) לא שכר פסיעות יש – והזכירה לשבח בזה, וכן בכמה דוכתי; –

אלא דפרס ושכר תרי מיילי נינהו, ושכר מצוה האמיתי, שהוא שיזכה על ידי זה להיות דבוק בהש"י – זהו עיקר תכלית מכוון כל מעשה המצוות, וזהו עיקר מצותו לעשות על מנת כן, וזהו 'לשם פעלן' – לידבק על ידי זה בו יתברך' (דברי סופרים' לר"צ הכהן מלובלין ד).

וכיו"ב כתב בספר בני יששכר (סיון ה'יד) שהשכר המדובר כאן היינו היראה הבאה בעקבות קימתו בפני החכמים, כמו שנאמר 'מפני שיבה תקום והדרת פני זקן ויראת מאלקיך' ע"ש בשם הוזה"ק. וע"ע בספר זכרון זאת – וישב. ויש מפרשים (עפ"ד מהרש"א בסוטה יד), שבמצוה שעדיין לא בא לידי חיוב בה, שפיר דמי לעשותה על מנת לקבל פרס (ע' טעמא דמלתא בדרשות בית ישי לחב).

גם יתכן שלא היה מחויב לעמוד בפני החכמים שהיה גדול מהם או כמותם, ורק משום מידת חסידות עשה כן. או גם יש לומר 'ואקבל אגרא' – כי גם זה רצונו יתברך (עפ"י חדושים ובאורים). וע"ע במובא ביוסף דעת סוטה יד.

עוד על מעשה זה ברבי זירא שהלך לכבוד את החכמים בקימה והזמינו לו מן השמים ינוקא דבי רב – ע' בספר אמת ליעקב ר"פ נשא.

דף כט

'תפוחין'. יש מפרשים תפוחי יער (ע' בראשונים). ויש מפרשים תפוחים רגילים, וסבר רבא שאין מערבים אלא בדבר שסועדים בו ממש או שבא לליפות פת, אבל לא בדבר הבא לקינוח סעודה כתפוחים. והסיקו שמערבים בהם [ועדיפם מכמהים ופטירות שאינם באים אלא באקראי] (עפ"י רשב"א. וכן כיוון לכך הנצי"ב בחדושו לעיל כו.).

ויש אומרים שרבא לא אמר אלא לחדד את תלמידו (עפ"י תוס' כו: ד"ה מאן; או"ז קלא).

וכן מצינו בכמה מקומות שהיה דרכו של רבא לחדד תלמידיו ולבדקם – ע' במצוין ביוסף דעת מנחות צא:

ובמזון שתי סעודות לעירוב. טעם הדבר, שאין אנשים סומכים להיות דעתם ודירתם במקום מזונותיהם אלא אם כן יש באותו מזון כשיעור אכילת כל היום, סעודה אחת שחרית ואחת ערבית. ולכן נקט רב בסמוך הלשון 'מערבין בשתי רביעיות של יין' ולא אמר 'חצי לוג' – להשמיענו טעם הדבר, שאדם עשוי להיות שותה כוס בבוקר וכוס בערב [וכמו שאמרו להלן בע"ב לענין שכר] (תורת חיים).

ואעפ"י שאין אדם סומך דעתו על ליפות או קינוח בלא עיקר סעודה, די בשיעור ליפות או קינוח לשתי סעודות כדלקמן – שלא הצריכו סמיכות דעת בפועל אלא מעשה המורה על ענין זה.

ולא שיערו בשלש סעודות שהיא אכילת השבת – כי בלילה הוא אוכל בביתו ולמחרת אם רוצה לאכול במקום שביית עירובו יש לו שם שתי סעודות, סעודה בשחרית וסעודה בין הערבים (עפ"י או"ז קלא).

כל האוכלין מצטרפין לפסול את הגוויה בחצי פרס ובמזון שתי סעודות לעירוב וכביצה לטמא טומאת אוכלים... משום דקתני ובמזון שתי סעודות לעירוב וכביצה לטמא טומאת אוכלין...' יש מפרשים הדיוק ממשנה יתירה, שיש לשמוע מטומאת גוויה שמצטרפים לטמא טומאת אוכלים, ולמה שנאו (עפ"י ריטב"א). גם מכך שלא שנה דין טומאת אוכלין סמוך לפסול הגוויה ששניהם ענין טומאה, אלא הטיל עירוב ביניהן והסמיכו לטומאת אכלים ללמדנו שכל מין מאכל שמטמא טומאת אכלים יש בו דין שתי סעודות לעירוב (עפ"י חדושי הנצי"ב. וביחוד שהיה לו להשמיענו תחילה נפקותא לדין תורה בעיקר שם 'אוכל', ומדוע נקט טומאת אוכלין לבסוף – אלא שינה וסמך ענין לו כדי ללמד שיעירוב וטו"א שוים).

כדי שימכרם ויקח בהן מזון שתי סעודות...' – זהו שיעור נתינה חשובה לעני. ושומר רב 'זכין לעירוב' – פשוט שלא לענין זה אמר, כי צריך שיהא גופו ראוי לאכילה, לא ליקח בו מזון אחר (עפ"י ריטב"א. וכן הוכיח בתורא"ש, שא"כ מהו שנסתפקו 'תפוחין בכמה'. וכן משמעות כל הפוסקים).

'אילימא משום דקא תני בהך תבלין ותבלין לאו בני אכילה נינהו, אטו הכא מי לא קתני חטין ושעורין ולא בני אכילה נינהו...' – אלא ודאי דברי רב 'וכן לעירוב', אינם מתייחסים למינים המחולקים בגורן אלא לשיעורים בלבד, ולעולם דבר שאינו ראוי לאכילה עתה אין מערבין בו (עפ"י רשב"א).

ויש מדייקים מלשון רש"י (בד"ה לאו) שלדעת גוסרק בשם רב מנשיא מערבין בתבלין (עפ"י אור זרוע הל' עירובין קלא).

'אלא משום דקתני חצי לוג יין ואמר רב מערבין בשתי רביעיות של יין. מדבעינן כולי האי ש"מ כי אמר רב וכן לעירוב אהא מתני' קאמר.' יש מפרשים שלא בא רב יוסף לחלוק על גוסרק לדינא אלא אמר 'שרא ליה מריה' מפני שלא אמר על אותה משנה ממש שאמרה רב, אם כי דינו אמת (וכן משמע ברא"ש וברי"ד וש"פ שהביאו דברי גוסרק להלכה).

והראב"ד מפרש (וכן נקט הרשב"א לעיקר, עפ"י לשון הגמ' והירושלמי) שעל יין בלבד אמר רב, אבל שאר דברים יתכן ואין השיעור זה עם שיעור חלוקה בגורן. (ע"ע ריטב"א; חדושים ובאורים).

(ע"ב) 'המוציא יין כדי מזיגת הכוס... מדהתם על חד ארבע הכא נמי על חד ארבע...' מהוכחת הגמרא יש לשמוע לכאורה שזה שאמרו לעיל שתי רביעיות של יין לעני ולעירוב, היינו ביין חי – שהרי

השכר הוא פי ארבע מדין חי כמו בהוצאת שבת. אלא שמשמעות הפוסקים אין מורה כן, שסתמו שתי רביעיות יין ומשמע במזוג הראוי לשתיה. ויתכן שלפי מה שדחו בגמרא, שוב יש לומר שאף במזוג די בשתי כוסות שאדם שותה שחרית וערבית, דהיינו שתי רביעיות מזוג (ע' שפת אמת, רש"ש, חו"ב). מה שמובא בסמ"ג (עשין דרבנן א) ובעבודת הקדש להרשב"א (בית נתיבות ד) 'יין חי שיעורו שתי רביעיות' – אין כוונתם להוציא את המזוג אלא להוציא מבושל, כמבואר בדבריהם. אולם יש סיוע לשיעור שתי רביעיות בלא מזיגה מדברי רבנו שמואל המובא באו"ז (קלא) שנקט שיעור יין חצי קב. וכנראה נקט ש'חצי לוג' שאמרו היינו בחי, ובמזיגה יעמוד על חצי קב. ולפי סברא זו מבואר שכן היה דרך שתייתם בסעודה אחת, ארבע כוסות. ובוה יש מפרשים תקנת ארבע כוסות בליל פסח – שכן דרך סעודה חשובה.

'בשר חי כדי לאכול הימנו'. הכוונה לבשר מליח אבל חי ממש אין אוכלים אותו רובא דעלמא, ובטלה דעת הבבליים האוכלים אותו, וכמו שאמרו לעיל לענין חזיו. וצ"ע (עפ"י רשב"א בחדושי ובעבוה"ק, ריטב"א. וע"ש שיש מפרשים 'חי' – גא, צלי ולא צלי, והיינו 'טבהקי'). ויש שנראה מדבריהם שפירשו 'חי' ולא מליח, והביאו מכאן שבשר חי נאכל על ידי הדחק (עפ"י יחסי תנאים ואמוראים ערך 'גביהה'; שו"ת רשב"ץ ח"א קלו. ובספר תפארת צבי בשו"ת יו"ד ד כתב להשיג על דברי הרשב"ץ מכמה צדדים. וע"ע בירושלמי שלמדו מהבבליים שאוכלים אותו חי לענין עירוב. וע' ריעב"ץ. וע' חדושים ובאורים שנשאר בזה ב'צ"ע לדינא' [ובבאה"ל שפירו, הביא דברי הרשב"א והריטב"א]. עוד בענין ראיות בשר חי לאכילה – ע' במובא ביוסף דעת מנחות צט).

דף ל

'התם דאיכא פתחים קטנים טובא ואיכא חד דהוי ארבעה, דודאי כי קא מרוח בההוא קא מרוח' – אך דוקא כשרחב ארבעה ויש לו שם 'פתח', אבל אין בו שיעור פתח, אעפ"י שהוא גדול יותר מהאחרים [וגם חשב להוציא המת דרכו] כולם טמאים, שמחוסר מעשה של פתיחת פתח (ע' שפת אמת).

'אמר רב נחמן בר יצחק: סיני אמר שתיים'. גם במועד קטן (יב). נקט רב נחמן בר יצחק לשון זו. ומשמע שהיה רגיל לקרוא לרב יוסף 'סיני' משום חשיבות (עפ"י חדושים ובאורים. ע"ש שצדד טעם למה נקט לשון זו כאן דוקא).

'מלח ומים הוא דלא איקרי מזון, הא כל מילי איקרי מזון'. מטעם זה יש פוסקים שמי שברך 'בורא מיני מזונות' על מיני אכלים מלבד מים ומלח – אינו חוזר ומברך ברכתם הראויה להם, יצא בדיעבד מפני שגם הם בכלל 'מזונות' (עפ"י נשמת אדם נח, ג).

וכן מובא במשנ"ב (רח ובשעה"צ אות לא ובאה"ל שם ובסי' קסז, י ד"ה במקום. ואולם מדברי רעק"א בגליון הש"ס ברכות לו: נראה שנקט בפשיטות שלא יצא.

ובשו"ת אגרות משה (או"ח ח"ד מ, א) כתב שמסתבר שיש להורות שיצא. ואולם לא יאכל על סמך ברכה זו אלא מעט, וימתין עד שיצא ויתחייב ברכה אחרת, ואף לכתחילה מסתבר שיכול לשנות מקומו כדי להתחייב בברכה הראויה לאותו מאכל. יש להעיר שבמקום אחר (חו"מ ח"ב סוסי"י מא) נראה לכאורה מדבריו שלא יצא אלא על מיני דגן וכד', ע"ש אודות מי שברך 'מזונות' על

אינו ראוי לאכילה אלא על ידי תיקון באור [כגון אגוזים-המרים גדולים] – מחלוקת תנאים. וכן אם לא נגמר פריו וראוי לאכלו על ידי תיקון [כגון כפניות, וכן שקדים המרים קטנים] – מחלוקת תנאים. אבל פרי שאינו מתבשל לעולם – לדברי הכל חייב ע"י תיקון, שזהו גמר פריים [כגון כפניות דקלים זכרים. וצריך לחלק בין זה לשקדים המרים הגדולים].

פירוט דיני השקדים לענין מעשר – בחולין כה.

מט. הזרעים והירק של פול, שעורה, תילתן, שחליים וגרגר, האם חייבים בתרומות ומעשרות?

הפול והשעורה והתילתן; זירען חייב במעשר וירק שלהם פטור, ואפילו זרעם בשביל הירק ולא לצורך הזרעים – בטלה דעתו אצל כל אדם [ומשמע בגמרא שאפילו יש מקום אחד שרגילים לזרעם בשביל הירק, בטלה דעתם].

השחליים והגרגר; זרעם לירק (ולא לזרע, שחשב להשליך הזרע לאשפה או לבהמה וכד'. ע' חזו"א מעשרות א,י) – מתעשרים ירק וזרע. זרעם לזרע – מתעשרים זרע וירק. [זרע הגרגר היו שוחקים אותו ומטבילים בו את הצלי (ואפילו להאכל בעינו הוא ראוי. תוס') – לפיכך חייב במעשרות].

פרשו התוס' והרשב"א ועוד: אם זרעם לזרע, הרי הוא העיקר והחשוב, הלכך הולכים בו אחר שלישי גידולו כזרע, אפילו בא לאכול הירק, וגם אין להפריש מן הירק על הזרע שבכלל מן הרע על היפה' הוא. ואם זרעם לירק – דינם כירק לילך אחר שעת לקיטה, ואין לעשר מן הזרע על הירק.

והריטב"א כתב שמסתבר שענין 'רע' ו'יפה' אינו תלוי בדעתו.

דף כט

- ג. א. מהו שיעור עירוב במאכלים ובמשקים השונים?
- ב. האם אכלים שונים מצטרפים לעירוב?

א. שיעור עירוב – מזון שתי סעודות (כדתנן במעילה יז: ובכלים יז,יא). דברים שדרכם להאכל בפני עצמם – כדי לאכלם בפני עצמם בשתי סעודות. דברים שדרכם ללפת בהם מאכלים אחרים – כדי ליפות לשתי סעודות (רב יהודה אמר שמואל). וכן דברים שמקנחים בהם הסעודה – כדי שיעור שרגילים לקנח בהם שתי סעודות (רש"י ועוד); כל מאכל לפי חשיבותו ורגילותו.

[בעירובי תחומין, שיעור 'שתי סעודות' הוא לכל אחד ואחד. ובעירובי חצרות, שיעור זה אמור לכל בני החצר או המבוי בזמן שהם מרובים, אבל למועטים די כגרוגרת לכל אחד ואחד (כדלהלן פ:). ויש אומרים שבמשקים צריך רביעית לכאו"א אף במרובים (ראב"ד), והרשב"א לא נקט כן (ע' עבוה"ק בית נתיבות ד, ריטב"א, רמב"ם א,יא. וכ"ה באו"ח שסח ובאה"ל שפו,ז)].

ושיערו חכמים המאכלים השונים; כשות, ירק של 'קליא', פולים לחים – כמלא היד (כדבר יחיאל). חזיו – כאגודת האכרים (רבה בר טוביה בר יצחק אמר רב). תפוחים (= תפוחי יער. וי"מ תפוחים רגילים) – בקב (רב נחמן). תמרים – לא פחות מקב (רב יוסף, כפירוש התוס'. ואביי דחה ראייתו. אבל דברי רב יוסף קיימים. רשב"א). ביצים חיות – שתים (רנב"י בשם 'סיני'. ל).

לפי מה שמסר גורסק בר דרי בשם רב מנשיא בר שגובלי בשם רב, מערבים בליטרא (= לוג. רש"י) ירק ועשרה אגוזים (י"ג: חמשה), וחמשה אפרסקים ושני רמונים ואתרוג אחד. ולדברי רב יוסף לא אמר זאת רב

וכמה פוסקים הביאו דברי גורסקי). לדברי רב יוסף בשם רב, מערבים במנה דבילה ובחצי לוג יין וברביעית שמן – כתנא קמא. [ולרבי עקיבא במחצה מאותם שיעורים; פרס דבילה, רביעית לוג יין, שמינית שמן]. ואמרו שיין מבושל שמלפתים בו את הפת – שיעורו בפחות; כדי לאכול בו הפת (כדברי רבי שמעון בן אלעזר). חומץ – כדי לטבל בו מזון שתי סעודות של ירק / ירק הנאכל בשתי סעודות (שתי לשונות בדברי רב גידל אמר רב. באו"ז נקט כלשון שניה; לתבל ירק או בשר הנאכל בשתי סעודות עם הפת. והמ"מ (א,י) כתב בדעת הרי"ף והרמב"ם כלשון ראשונה. וע' חו"ב). זיתים ובצלים [אמהות] – כדי לאכול בהם מזון שתי סעודות. שכר – הסיקו שמערבים בשתי כוסות (שכל אחת רביעית הלוג. רש"י). שתית – כשיעור שני תרוודים (רב אחא בר פנחס). קליות – שתי מידות מסוימות של פובדיתא (אביי). בשר חי (מליח. רשב"א. וי"מ חי ממש. וצ"ע לדינא. ע' חו"ב) – כדי לאכול הימנו. בשר צלי (י"מ עפ"י הירושלמי: צלי ואינו צלי. עריטב"א); רבה אמר כדי לאכול בו ורב יוסף אמר כדי לאכול הימנו (שנאכל בפני עצמו ואינו ליפתן). הלכה כרבה (רי"ף).

ב. כל האכלים מצטרפים לכדי מזון שתי סעודות. סבר רב יוסף לומר שצריך סעודה אחת מכל סוג. אמר לו רבה: אפילו למחצה לשליש ולרביע.

לדעת הרמב"ם, הדין כן גם בשיתוף מבוואות כמו בעירובי תחומין, והראב"ד סובר שבשיתוף שהוא לאנשים הרבה, אין אוכלים שונים מצטרפים.

דף ל

נא. א. מהו שיעור עירוב לחולה ולזקן ולרעבתן?

ב. אלו דינים נקבעו שיעוריהם לכל אדם לפי מה שהוא?

א. רבי שמעון בן אלעזר אומר: מערבים לחולה ולזקן [ולאסטניס. עפ"י תוספתא ו] כדי מזונו. ולרעבתן – בסעודה בינונית של כל אדם.

א. התוס' (ד"ה תרגומא) כתבו בתירוץ אחד שלדעת חכמים במשנתנו החולקים על סומכוס וסוברים שמערבים בדבר שאינו ראוי לו לאכילה הואיל וראוי לאחרים, שיעור העירוב נמדד לעולם באדם בינוני [וגם לתירוץ השני שאין לנו מקור לכך, נראה שבדבר שאינו ראוי לו אלא לאחרים, אפילו הוא חולה וזקן משערים באדם בינוני].

כיוצא בזה כתב בתורי"ד שרבי יוחנן בן ברוקא ורבי שמעון (במשנה פב:) חולקים על רבי שמעון בן אלעזר וסוברים שמשערים לעולם בשיעור קצוב, אף בחולה ובזקן.

ויתכן שכן היא דעת הטור (תט). וצ"ע לדינא (שפת אמת). ובספר המאורות הצריך עיון על הרי"ף והרמב"ם שלא הביאו דין חולה וזקן, ויתכן שסוברים כנ"ל (ע' רא"מ). ואולם האו"ז (קלא) הביא דין זה, וכן נראה הסכמת האחרונים להלכה (ע' או"ח תט, ז ובמשנ"ב).

ב. כתב הרי"ד: נראה שאפילו לרבי שמעון בן אלעזר שמשערים לחולה ולזקן לפי מזונו, בבריא משערים לפי שיעור קצוב, ואין אומרים הגדול לפי גדלו והקטן לפי קטנו (וכ"מ במשנ"ב תט סק"ל בשם עבוה"ק).

ב. שנינו: יש שאמרו הכל לפי מה שהוא אדם; מלא קומצו מנחה, ומלא חפניו קטרת (ביום הכפורים), והשותה